

DE MUNT KLAPPER

EUROPEES GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE vzw

Driemaandelijks tijdschrift

- 7 -

juli 1995

Potinmunt "met de tak" van de Nerviërs 1^{ste} eeuw voor J.-C.



Vz: Tak (?) gevormd door een kruis van bolletjes, met in elk kanton twee golvende uitsteeksels; er rond, een cirkel.

Kz: Paard naar rechts; één achterpoot ontbreekt; erboven, een bolletje en een maansikkel.

Vabhoudt, A 24-25; Scheers, pl. XXIV, nr. 683.

Dit is een veelvuldig voorkomende Gallische munt uit onze streken; de betekenis van haar beeldenaars blijft echter enigmatisch, zoals dat bij de meeste Gallische munten het geval is.

Alle Gallische munten zijn Keltische munten maar alle Keltische munten zijn geen Gallische munten.

Gallië omvatte zowat Frankrijk, Luxemburg en België, en stukken van Duitsland en Nederland tot aan de Rijn; over de Rijn woonden de Germanen. In de 2^{de} eeuw voor Christus, toen de eerste munten er werden geslagen, bestond de Gallische bevolking uit afstammelingen van de oorspronkelijke bewoners en van Keltische invallers. De Kelten waren afkomstig uit Oostenrijk, Zuid-Duitsland en Zwitserland, en waren in openvolgende golven afgezakt naar het Westen. Deze volksverhuizing duurde meer dan duizend jaar.

Verantwoordelijke uitgever : H. VANHOUDT, Belsenakestraat 20, 3020 HERENT

Afgifte Kantoor Wetteren 1

De Kelten vormden een dominerende bovenlaag in Gallië en de oorspronkelijke bevolking had geheel of gedeeltelijk de Keltische taal en cultuur overgenomen. Wanneer we dus over Galliërs spreken dan gaat het niet over mensen van hetzelfde ras, maar over mensen met ongeveer dezelfde taal en cultuur. De Kelten waren vanuit hun oorspronkelijk gebied niet alleen in Gallië binnengevallen, maar hadden zich ook in andere streken van Europe gevestigd: tot in Italië, Griekenland, Spanje, de Britse eilanden en het Nabije Oosten (Galatië). De Romeinen palmde stilaan deze gebieden van Keltische taal en cultuur in; eerst Noord-Italië, dan Zuid-Frankrijk. Caesar veroverde de rest van Gallië en in de 1^{ste} eeuw na Christus volgden de Britse eilanden; daarvan bleven enkel Ierland en Wales gevrijwaard, waar de Keltische taal tot op heden is bewaard gebleven.

De Kelten waren gekend om hun moed; dikwijls streden ze naakt, enkel beschermd door een helm en getooid met juwelen. Caesar meldt dat de Britten zich blauw schilderden voor de strijd; ze waren getatoeëerd en gebruikten strijdwapens. Wat ze door moed gewonnen hadden in de strijd ging echter dikwijls verloren door een karakteristiek gebrek aan discipline, een handicap die de Romeinse legers systematisch hebben uitgebuit. De Kelten waren ook koppensnellers. Het hoofd van de gevallen vijand werd onmiddellijk afgehakt en bewaard als bewijs van de overwinning; zijn lichaam werd afgevoerd door de knechten van de strijder om met zijn wapens uitgesteld te worden in de tempels: de Franse opgravingen van de heiligdommen te Gounay-sur-Aronde en te Ribemont-sur-Ancre (Oise) hebben deze manier van doen duidelijk bewezen. In het midden van een grote oppervlakte die omheind werd met een hoge afsluiting stond een altaar onder een afdak; de geofferde dieren werden in een open put geworpen en de onthoofde lichamen van vijanden werden onder afdaken tentoongesteld. Later werden de beenderen tezamen met de geroeste wapens in de offerput gegooid. Hoofden van belangrijke vijanden werden in speciaal daartoe gemaakte uithollingen in de ingangspoort tentoongesteld. Op een Gallische munt, op naam van een zekere Dumnorix, staat er een krijger met een afgehakt hoofd in de hand.

De Galliërs waren vooral landbouwers. Hun gerookte hammen waren gereputeerd te Rome en hun smeden waren vermaard in de Grieks-Romeinse wereld. Ze voerden vooral luxeartikelen in: de enorme Griekse bronzen vaas van Vix is het meest sprekende voorbeeld hiervan. Ook waren ze verzot op wijn (de gewone prijs voor een amfora wijn was een slaaf).

Gallië was verdeeld in volksstammen, waarvan nog vele namen zijn blijven voortbestaan in de huidige plaatsnamen: Senones – Sens, Remi – Reims, Treviri – Trier, enz.

Wat Caesar “Gallia Belgica” noemde bevond zich ten Noorden van de Seine en wat hij “Belgium” noemde was het gebied van de Ambiani (Amiens), Caleti (Calais), Bellovaci, Vellocasses, Suessones (Soissons) en Meldi. Het antieke “Belgium” lag dus ten zuiden van het huidige België en de dappersten van alle Galliërs waren bijgevolg niet de inwoners van het huidige België maar de “Belgen” van Noord-Frankrijk.

De Nerviers, over wier munten het hier gaat, leidden een eerder geïsoleerd bestaan te midden van hun wouden, die ze nog ontoegankelijker hadden gemaakt door de aanleg van hagen. Caesar verwonderde er zich echter over dat ze er toch in geslaagd waren 50.000 man tegen hem op te stellen. Het Nervisch gebied strekte zich uit van het

noorden van Frankrijk over Henegouwen en Brabant (tussen Schelde en Dijle) tot ongeveer Antwerpen.

De Keltische munten worden dikwijls als een deel van de Griekse numismatiek beschouwd omdat ze in vele gevallen Griekse munten imiteerden. De Keltische muntslag is echter wezenlijk verschillend van de Griekse, omdat de Grieken er steeds voor zorgden dat de muntheer kon geïdentificeerd worden.

De Gallische bril

De eerste in Gallië geslagen munten zijn kopieën van de gouden munten van Philippus van Macedonië en vele van deze stukken zijn nauwelijks te onderscheiden van hun voorbeeld. De keuze van het model is goed verklaarbaar: de Gallische huurlingen in de Griekse legers werden betaald met dergelijke munten. Deze Gallische kopieën werden dan op hun beurt als voorbeeld gebruikt voor de aanmaak van latere muntuitgiften bij andere stammen. Ze wijken steeds meer af van het oorspronkelijk model.

Een technisch element dat mijns inziens de herkenbaarheid van de types steeds verder in het gedrang heeft gebracht is het gebruik – of zeggen we maar het misbruik – dat de Gallische graveurs maakten van de drillboor. De Grieken gebruikten ook deze techniek (vooral voor de letters die dan gevormd werden door enkele boorholtes met burijntrekken te verbinden) maar de Galliërs graveerden er de gehele muntstempel mee, wat dan op de munt dat typische bolletjeseffect van de Gallische munten veroorzaakt.

Buiten deze technische reden tot afwijking van de oorspronkelijke vormgeving is er ook een culturele. De Keltische cultuur was zeer verschillend van de Grieks-Romeinse. Iedereen “ziet” de zaken door de bril van zijn eigen cultuur. De Grieken en Romeinen kozen voor een realistische weergave der dingen; de Keltische kunstenaars daarentegen hadden een gelijkaardige drang als onze moderne expressionisten om de werkelijkheid te “herschepjen”. De munt, die door de graveur als model gebruikt werd en waarvan deze trouwens de betekenis niet snapte, speelde voor hem de rol van een caleidoscoop waarin hij zijn eigen visie op zijn wereld projecteerde. Het is dus niet omdat de Gallische graveurs hun stiel niet zouden gekend hebben dat hun munten er anders uitzien, maar omdat de realistische weergave voor hen niet belangrijk was. In hoeverre er aan de gekopieerde voorbeelden een nieuwe Keltische betekenis werd gegeven zal wel voor altijd een twistpunt blijven.

Deze vervormingen om technische en culturele redenen maken dat het dikwijls onmogelijk is om vast te stellen welke munt oorspronkelijk als model diende. Het is echter zeker dat veel meer munten dan alleen maar de goudstukken van Macedonië gekopieerd werden. Het ziet er zelfs naar uit dat zowat al wat aan vreemde munten in Gallië circuleerde in aanmerking kon komen voor imitatie.

Het zou bijvoorbeeld absoluut onmogelijk zijn om de bekende “epsilon” goudmunten van de Nerviers te begrijpen indien we de munten van de Ambiani niet moesten kennen die tot model dienden en die zich op hun beurt inspireerden op een goudmunt van de Zuid-Italiaanse stad Tarente. De ϵ bij de Nerviers is het enige wat overblijft van de drie haarlokken bij de Ambiani en daar wijst de “pin” in het haar naar het oorspronkelijk voorbeeld uit Tarente: de sluier in het haar van de godin Hera.



Tarente

–

Ambiani

–

Ambiani

–

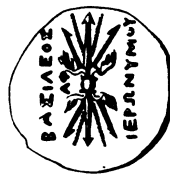
Nerviërs

Omdat paarden belangrijk zijn

Het paard speelde een zeer belangrijke rol in het Gallische leven, niet alleen militair – de Galliërs streden in strijdswagens – maar ook godsdienstig. Een van hun belangrijkste goden was Taranis, die voorgesteld werd als een paard met mensenhoofd en die als dusdanig op Gallische munten is afgebeeld. Het paard was een heilig dier en werd slechts zeer zelden geofferd. Caesar meldt dat Vercingetorix, belegerd door de Romeinen in Alesia, weigerde de paarden te laten slachten om ze op te eten, maar verkoos de vrouwen en de kinderen de stad uit te jagen en van honger te laten omkomen tussen de Romeinse en de Gallische linies. Het belang van het paard maakte dat de Gallische graveurs bij voorkeur op de keerzijde van hun munten een paard afbeeldden. Dit paard is vaak het meest herkenbare element van het stuk.

De munt

De voorzijde kan op verschillende manieren verklaard worden. Het is naar alle waarschijnlijkheid geen tak, zoals de 19^{de} eeuwse numismaten dachten. Het zou een hoofd met lauwerkrans kunnen zijn waar enkel de gestileerde lokken en lauwerkrans van zijn overgebleven. Een dergelijke symmetrische opbouw is eerder zeldzaam in de Gallische numismatiek. Mijns inziens kan de “tak” ook beschouwd worden als een bliksem, het wapen van de Griekse oppergod Zeus, die op vele Griekse munten voorkomt, zoals op volgend stuk van Syracuse:



Op de keerzijde van de besproken munt van de Nerviërs staat een paard afgebeeld. Het oorspronkelijk type kan een Griekse munt geweest zijn met een paardenspan. Op een oudere variant van het stuk staat er een wielkje in plaats van het bolletje boven het paard, waarschijnlijk het enige overblijfsel van de wagen.

De hier besproken munt is gegoten, een techniek die eerder zelden werd gebruikt in de oudheid, tenzij dan voor de zware Romeinse “aes grave” munten. Het overgroot deel van de munten uit de Griekse en Romeinse tijd werden immers geslagen.

Vermoedelijk werd voor deze stukken een gelijkaardige giettechniek gebruikt als deze waarmee tot in vorige eeuw Chinese cashmunten en Marokkaanse kopermunten werden vervaardigd, namelijk gietvormen in boomvorm. Het gesmolten metaal werd

in het centrale kanaal gegoten en vloeide zo langs kleinere zijkanaaltjes tot in de eigenlijke gietvorm voor de munt. Na het gieten werden de munten van het metaal in de gietkanalen afgehakt en de randen gelijkgevijld. Op het hier geïllustreerd exemplaar is de aanzet van het gietkanaal nog goed zichtbaar. De gietvorm werd vervaardigd uit klei, waarin dan een model werd gedrukt. De munten zelf worden het meest teruggevonden in het gebied tussen Samber en Maas en waarschijnlijk zal het atelier of de ateliers zich ook wel in deze streek bevonden hebben.

De eerste stukken van dit type zijn geslagen munten, eerst zonder inschrift, dan met de legende VARTICEO, MIE en VOCV. Het metaal is een legering van koper, tin en lood. De geslagen uitgifte werd gevolgd door een eerste mooi afgewerkte gegoten uitgifte met het paard naar links en dan door het hier besproken vereenvoudigd type met paard naar rechts.

H. Dewit